

Předmluva

Komparativní (srovnávací) výzkum je obecně využívaný nástroj k provádění komparativní (srovnávací) analýzy. Tato analýza je realizována za účelem vysvětlení a lepšího porozumění kauzálním procesům, podílejícím se na formování sociálních entit (národů, kultur, společností, institucí), jevů a událostí, a to často na bázi zkoumání různých vysvětlujících proměnných či proměnných. Komparativní analýza obvykle zdůrazňuje identifikaci rozdílů a podobností zkoumaných záležitostí, která pomáhá navázat vztahy mezi dvěma nebo více entitami, jevy, událostmi a odhalit jejich příčiny, příp. důsledky. Srovnání se provádí na různých úrovních – národní, regionální, nebo širšího geografického prostoru, přičemž je založeno na konkrétním předmětu nebo zájmu. Komparativní výzkum v daném slova smyslu se stává zdrojem poznání pro studenty i další uživatele se zájmem o srovnávací studia, tedy pro pedagogické disciplíny komparativního typu a široký okruh publikačních výstupů pro odbornou, podnikatelskou i laickou veřejnost.

Počátky komparativního výzkumu lze vysledovat hluboko v historii. První srovnávací analýzy bylo možné zaznamenat zejména v oblasti politických studií, a to již od 17. století. V té době se dle Piovani a Krawczyk¹ komparace ve vědecké oblasti stala součástí metodických postupů, které přispěly ke konsolidaci různých oborů moderní vědy. Kromě metodických řešení za nezbytnou podmínku komparativního výzkumu bylo považováno srovnávání odlišných prostředí zkoumaného objektu. V tomto smyslu se začíná hovořit o křížovém kontextovém srovnávacím výzkumu, jenž zahrnoval dvě formy – výzkum „skrze národy“ a výzkum „skrze kultury“. Počátky první formy jsou spjaty s úpadkem Svaté říše římsko-germánské po vestfálském míru (1648), který vyústil ve vznik více než 300 malých autonomních států. Tato skutečnost vyvolala zájem o srovnávání situace v těchto nově vzniklých státech a vedla ke vzniku komparativního výzkumu, ve kterém začala být systematicky využívána srovnatelná data o dvou a více státech. Významné analýzy byly spjaty zejména s Helmstedtskou univerzitou a Univerzitou Georga Augusta v Göttingenu. Počátky druhé formy byly reakcí na postupující kolonizaci Ameriky, která vyvolala potřebu vysvětlovat jiné kultury. Systematické studium kulturních rozdílů bylo zavedeno až v polovině 19. století v Evropě a Severní Americe. Bez konkrétních údajů však nebylo možné kultury či kulturní systémy zkoumat. Původně se tak stalo prostřednictvím etnografie, jež se ale jako věda soustředila na podrobný popis konkrétních kultur, nikoli na jejich srovnávání. Zkoumání mezikulturních vazeb je tak až mnohem novějším fenoménem. Specifičnost a institucionalizace komparativního výzkumu vytvořila základ pro komparativní politická studia. Například ve Spojených státech amerických byl první univerzitní kurs s danou problematikou nabízen již v letech 1899 a 1900.

Politická věda se ale nevyznačuje jen průkopnickým vývojem empirických srovnávacích studií, ale i epistemologickou (týkající se vědeckého poznání) a metodologickou diskusí o komparaci jako vědecké metodě. Výsledkem této diskuse bylo poznání, jak již bylo naznačeno výše, že komparace (srovnávání) je „akt pozorování dvou nebo více objektů za účelem objevení jejich vztahů nebo odhadu jejich rozdílů a podobností“. V epistemologickém jazyce je definována jako „intelektuální operace, jejímž prostřednictvím jsou kontrolovány stavy jednoho (nebo více) objektů na základě alespoň jedné společné vlastnosti“. Z logického hlediska tedy akt srovnání znamená: „objekty (země, instituce apod.) – alespoň jednu

¹ PIOVANI, Juan Ignacio, KRAWCZYK, Nora (2017). Comparative Studies: historical, epistemological and methodological notes. *Educação & Realidade* (Educ. Real.), vol. 42, no. 3, Porto Alegre, July/Sept. 2017. [2021-01-03]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1590/2175-623667609>

vlastnost objektů – stav objektů v dané vlastnosti – a časový okamžik, ke kterému jsou objekty komparovány“.² Komparaci lze ve vědě využít k různým účelům. Zdůrazňována je zejména role komparace při formulaci a testování hypotéz a v širším smyslu při tvorbě nomotetických znalostí, odhalujících zákony vývoje, viz např. Bukhari³. Důraz komparace je v této souvislosti kladen na vlastnosti (proměnné) a hledání vztahů mezi vlastnostmi objektů, tedy na přípravu, provedení a vyhodnocení experimentu (např. v přírodních vědách). Ve společenských vědách, kde je experiment v zásadě neproveditelný, se komparace využívá spíše pro ideografické (zdůraznění individuálních a specifických/jedinečných rysů a konkrétní osobnosti) nebo interpretační (výklad textu) účely. Rozlišení obou typů komparace vytváří určitou paralelu s diferenciací mezi kvantitativními a kvalitativními metodami sociálního výzkumu. Z metodologického hlediska je však rozlišení komparace na dva typy (použití v rámci kvantitativních nebo kvalitativních přístupů) nedostatečné. Jako metodu empirické kontroly hypotézy je zapotřebí komparaci odlišovat (kromě experimentu) také od dalších vědeckých metod, tj. statistické analýzy a případových studií.⁴ Přitom je ale zapotřebí připustit, že jak statistická analýza, tak případové studie se provádějí na základě srovnání. Všechny tři metody pak lze využít při nastavení komparativní metodologie pro analýzu určitého objektu, s konkrétním cílem a vymezenými kritérii.

Komparativní studie jako výstupy ze srovnávacího výzkumu zaujímají ve společenských vědách významné místo, a to nejen díky hodnotě provedených deskripcí, explanace nebo interpretace reality, ale také kvůli možnosti diagnostikovat politické, ekonomické, sociální a jiné problémy, navrhnout veřejné politiky příslušného typu a využívat je jako referenční parametr a zdroj legitimity. Srovnávací studie hrají ústřední roli při tvorbě konceptů tím, že porovnávají dva nebo více objektů s cílem objevit něco o jednom z nich nebo všech pozorovaných objektech. Pomáhají definovat organizační strukturu a identifikovat rozdílné rysy objektů, odhalovat vztahy příčiny a následku, komparovat vztahy mezi vlastnostmi (proměnnými) na rozdíl od korelačního výzkumu, který zkoumá tyto vztahy. Účelem komparativních studií mohou být i závěry týkající se minulých událostí, které mohou napomoci předvídat nebo vysvětlovat události současné nebo budoucí. Komparativní studie mohou mít mnoho podob. Dvěma klíčovými faktory jsou prostor a čas, jakož i dva styly komparace – deskriptivní a normativní. Prostorové srovnávání „skrze národy“ je nejběžnějším typem studií, i když vznikají i komparace v rámci zemí (srovnávají se různé oblasti, kultury, vlády apod.). Srovnávací studie může komparovat i různé časové rámce a zkoumat jevy, jako je kauzalita nebo evoluce. Cílem deskriptivní komparace je popis a vysvětlení neměnnosti objektů, tedy nikoliv změny objektů. Normativní komparace je zvláštní styl srovnávací studie, jejímž cílem není pouze odhalit a vysvětlit, ale i zlepšit současný stav zkoumaného objektu nebo pomoci zlepšit/vyvinout podobný objekt v budoucnu. Tento přístup vždy existoval ve společenských vědách (na rozdíl přírodních), které se považují za univerzální ve svém přístupu, tzn. že probíhající změny jim otevírají nové možnosti a ospravedlňují širší rozsah. Jde tak o základní nástroj pro získávání nových znalostí.⁵

Mezi společenské vědy patří i ekonomický komparativní výzkum a ekonomická komparativní studia, jejichž objektem jsou ekonomické systémy jednotlivých národních států.

² Tamtéž.

³ BUKHARI, Syed Aftab Hassan (2011). *What is Comparative Study?* November 20, 2011. SSRN. Dostupné z: <https://ssrn.com/abstract=1962328> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1962328>, or https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1962328

⁴ PIOVANI, Juan Ignacio, KRAWCZYK, Nora (2017). Comparative Studies: historical, epistemological and methodological notes. *Educação & Realidade* (Educ. Real.), vol. 42, no. 3, Porto Alegre, July/Sept. 2017. [2021-01-03]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1590/2175-623667609>

⁵ BUKHARI, Syed Aftab Hassan (2011). *What is Comparative Study?* November 20, 2011. SSRN. Dostupné z: <https://ssrn.com/abstract=1962328> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1962328>, or https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1962328